

IMPACTUL POLITICII ENERGETICE A FEDERAȚIEI RUSE ASUPRA SECURITĂȚII REPUBLICII MOLDOVA

Natalia EREMIA, Svetlana CEBOTARI

Universitatea de Stat din Moldova

În acest articol este cercetată o problemă foarte actuală – problema energiei. Energia a reprezentat și continuă să reprezinte unul dintre cele mai importante resurse, fiind un domeniu de importanță strategică, care determină statul să țină sub control și să intervină de fiecare dată când găsește de cuviință. Sectorul energetic este un sector strategic fundamental de care depinde atât economia națională, cât și securitatea Republicii Moldova. Fiind dependentă de importul de carburanți, în prezent Republica Moldova nu-și poate asigura securitatea energetică. Analizând situația geopolitică și indiscutabila moștenire care este pusă la pământ, autoritățile sunt forțate să caute noi soluții, cum ar fi: diversificarea surselor de energie, interconexiunea cu alte sisteme, atragerea de noi investiții, demonopolizarea și liberalizarea sectorului energetic.

Toate aceste obiective vor crea o platformă durabilă, care va contribui la crearea unei noi etape în dezvoltarea Republicii Moldova, caracterizată de un control eficient al consumului de energie și de o integrare eficientă în rețea la scară mică de generare a resurselor. Republica Moldova trebuie să recâștige controlul asupra propriei industrii energetice – în special în domeniul gazelor naturale, precum și în cel al electricității – o ramură strategică pentru orice țară.

Cuvinte-cheie: *politică energetică, securitate energetică, armă strategică, resurse.*

THE IMPACT OF RUSSIAN FEDERATION'S ENERGY POLICY ON SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article contains some important reflections on the current issue because energy is a fundamental strategic sector on which depends the evolution of the national economy as a whole and at the same time the security of the Republic of Moldova. Currently, the Republic of Moldova cannot fully ensure its energy security, because it is mostly dependent on imports. This is the reality in the country's energy sector, admitting the inevitable geopolitical situation and the indisputable legacy that are on the ground of this reality. Authorities are forced to look for new solutions, such as: diversification of imported sources and energy interconnection with other systems; attraction of investments; de-monopolize and liberalize the energy sector.

All of these achievements will create a sustainable platform, which will contribute to making a new step in the development of the Republic of Moldova, characterized by an efficient control of energy consumption and by an efficient integration into the network of small-scale sources of generation, distributed. The Republic of Moldova must regain control over its own energy industries, particularly in the one of natural gas and electricity, which is a strategic branch for any country.

Keywords: *energy policy, energy security, strategic weapon, resources.*

Indiferent de etapa istorică de dezvoltare a economiei, energia a reprezentat și continuă să reprezinte unul dintre cele mai importante resurse. Energia este un domeniu de importanță strategică, care determină statul să țină sub control și să intervină de fiecare dată când găsește de cuviință. În ultima vreme este tot mai vehiculat termenul „securitate energetică”, aceasta fiind apreciată drept cheia securității regionale: „orice eșec al infrastructurii energetice critice are potențialul unui impact politic, militar și social” [1]. Ca rezultat al repartizării neomogene a resurselor energetice pe arena internațională, statele au devenit reciproc dependente. Unele state și-au transformat exporturile de resurse energetice într-o armă politică. Astfel, mulți ani la rând Federația Rusă își realizează aspirațiile geopolitice prin intermediul, de exemplu, prețurilor la gazele naturale exportate în statele unde are interese [2].

Securitatea energetică reprezintă un concept complex și dinamic, însă pentru cei mai mulți specialiști securitatea energetică este o parte componentă și indispensabilă a securității naționale. Complexitatea sa derivă din multitudinea de procese și fenomene politice, economice, sociale, financiare cu impact la nivel național. În scopul asigurării securității energetice a unei țării, trebuie să fie elaborat: un mecanism eficient de identificare a factorilor de risc de ordin intern și extern, cu stabilirea acțiunilor necesare pentru asigurarea securității, și un sistem adecvat de luare a deciziilor bazat pe programe de dezvoltare social-economică. În acest sens, vor fi depuse eforturi sporite pentru:

- dezvoltarea și implementarea tehnologiilor de fabricare a produselor concurențiale;

- asigurarea unei utilizări mai eficiente a resurselor;
- dezvoltarea potențialului tehnico-științific, inovațional și de producție;
- diversificarea potențialului de export;
- colaborarea internațională în domeniul energiei și integrarea în sistemul energetic unic european;
- îmbunătățirea climatului pentru investiții în generarea de energie electrică;
- diversificarea genurilor de combustibili utilizați pe teritoriul țării, precum și a căilor de import al resurselor energetice;
- majorarea, în măsura posibilităților, a capacităților economice competitive de producere a energiei electrice;
- promovarea eficienței energetice și utilizarea resurselor energetice regenerabile, în conformitate cu politicile UE în domeniu;
- crearea sau arendarea, în măsura posibilităților, a depozitelor de stocare a gazelor naturale;
- inelarea sistemului național de gazificare;
- gazificarea integrală a țării [10].

Ca rezultat al destrămării URSS, Republica Moldova, ca stat independent, a moștenit legal întregul sistem de transportare, tranzitare și distribuire a gazului natural aflat pe teritoriul său. În anul 1992, în urma conflictului transnistrean, Chișinăul pierde controlul asupra teritoriului din stânga Nistrului; o parte a patrimoniului din zona estică trece sub controlul administrativ al autorităților separatiste, susținute politic și financiar de către Federația Rusă [2].

În prezent Federația Rusă este unul dintre cei mai importanți și influenți parteneri economici și politici ai Republicii Moldova. Ideea dezvoltării unui parteneriat strategic cu Federația Rusă a apărut odată cu afirmarea Republicii Moldova ca stat independent. Deși a fost promovată de majoritatea guvernelor de la Chișinău, ea nu a fost niciodată conceptualizată și a rămas la nivelul discursului politic. Pe parcursul celor 24 ani de independență, relațiile moldo-ruse au avut o evoluție de incertitudine și incoerență. Cu toate acestea, până în prezent prețul gazelor importate din Federația Rusă rămâne o problemă delicată pentru Moldova, în special după revizuirea relațiilor companiei ruse Gazprom cu statele ex-sovietice.

Comportamentul dur al Gazprom-ului față de Moldova are conotație de ordin (geo)politic și (geo)economic, având tangență cu orientarea pro-occidentală a autorităților oficiale de la Chișinău. La nivel de declarații oficiale și acțiuni, Moscova dă de înțeles într-o manieră expres că nu va accepta niciodată apropierea structurilor militare pro-occidentale în imediata vecinătate. Astfel, șantajul energetic față de Chișinău reprezintă doar un instrument de presiune în scopul asigurării securității naționale ruse. Pe de o parte, este un semnal pentru Occident în ceea ce privește extinderea influenței sale spre Est (în special de ordin politic și militar), care subminează interesul național al Rusiei în regiune. Pe de altă parte, aceste acțiuni reprezintă atenționări permanente pentru Ucraina și Moldova, determinându-le să-și revadă propria poziție vis-à-vis de aderarea lor la structurile occidentale. În context, urmează a fi menționată intenția Moscovei de a influența situația politică internă din aceste două state, care este instabilă din cauza unor diferențe de poziții și disensiuni dintre diferite forțe politice.

În prezent industria gazului în Republica Moldova este dirijată din afară, fiind dependentă 100% de o singură piață de export – Federația Rusă, mai precis de un singur furnizor – S.A.R. „Gazprom”. Mai mult, toată industria gazului din țară este în mâinile acestui monopolist rusesc, R. Moldova pierzând controlul acestei ramuri de o importanță strategică [3]. În cele din urmă, problema aprovizionării cu gaze naturale a consumatorilor casnici și industriali din Republica Moldova a devenit o chestiune deosebit de sensibilă, fapt ce afectează direct securitatea energetică a țării noastre [5]. Situația delicată din sectorul energetic moldovenesc reprezintă un factor deosebit de grav, deoarece este deseori utilizat în diverse scenarii politice sau militare practicate de Kremlin. Politica tarifară sau blocarea sistemelor de alimentare cu gaze naturale creează numeroase „mine cu explozie întârziată” pentru stabilitatea și cursul democratic al Republicii Moldova, instituind dependențe periculoase pentru cursul modernizator al țării, luându-se în considerare situația economică și financiară a țării și capacitatea redusă de plată pentru resursa energetică importată.

Până în prezent problema prețului pentru gazul importat din Federația Rusă rămâne una sensibilă pentru Republica Moldova în urma revizuirii relațiilor companiei ruse Gazprom cu fostele republici sovietice, aceste schimbări cel mai dur fiind simțite de țările cu orientare pro-occidentală. În acest sens, atragem atenția la faptul că Gazprom-ul nu are semnate contracte de lungă durată care să stabilească prețul fix pentru resurse

energetice cu multe state ex-sovietice. Astfel, considerăm că în viitorul apropiat acestea nici nu vor fi semnate, din anumite raționamente politice și strategice.

Aceasta ne face să credem că Moscova va continua să folosească arma energetică pentru a influența cursul politic al țărilor slab dezvoltate care sunt 100% dependente de resursele energetice ruse, cum este și cazul Republicii Moldova, care este dependentă integral de importurile de gaze naturale din Rusia. Gazprom-ul dispune de 50% din acțiunile companiei Moldova-Gaz, care deține monopolul exclusiv la importul de gaze naturale din Federația Rusă. Restul acțiunilor sunt împărțite între Republica Moldova (cu 35,33%) și regiunea transnistreană (cu 13,44%). De altfel, regiunea separatistă transnistreană datorează Gazprom-ului aproape 3 miliarde USD, în timp ce acțiunile sale la Moldova-Gaz valorează aproximativ 15 milioane USD. Partea rusă consideră, însă, că datoriile regiunii separatiste transnistrene pentru gaze naturale revin oficial Republicii Moldova, chiar dacă aceasta nu-și poate exercita controlul constituțional asupra regiunii din stânga Nistrului. Federația Rusă și-a consolidat prezența economică în regiunea transnistreană, investitorii ruși preluând controlul asupra celor mai importante întreprinderi industriale [6].

Transnistria trebuie să recunoască faptul că existența continuă a datoriei – chiar dacă este o chestiune politică – creează un climat de insecuritate economică care umbrește viitorul întreprinderilor comerciale cruciale pentru viitoarea dezvoltare și progres al regiunii. Pentru a atrage mai multe investiții străine și a construi pe existenții pași spre integrare economică (la moment exportând mai mult spre UE și Vest decât spre țările din CSI), liderii transnistreni trebuie să demonstreze că și costurile pe care le suportă companiile lor pentru resursele energetice sunt transparente și previzibile.

În prezent, Republica Moldova este tot mai mult dependentă de resurse energetice și, prin urmare, în căutare de noi furnizori prin intermediul cărora să-și poată asigura cererea și securitatea. Proiectele actuale reflectă cu precădere interese alternative la proiectele promovate de Uniunea Europeană. Nu este neapărat nevoie de substituirea absolută a gazului rusesc. Arma cea mai eficientă împotriva acestui tip de dependență politică este crearea unei piețe în care să existe o competiție și în care țările să aibă opțiuni alternative. Statele care nu au de unde alege, atunci când vine vorba despre bunuri strategice, devin vulnerabile.

Este foarte important că în ultimii ani Europa a făcut pași însemnați pentru a schimba baza regulatorie și posibilitatea de a avea livrări competitive și alternative de gaz. O asemenea situație permite țărilor din Uniunea Europeană să renegocieze contractele cu Gazprom pentru a micșora prețul la gazele naturale. Provocarea pentru Republica Moldova reprezintă capacitatea de a se asocia și integra pe piața europeană, astfel încât să beneficieze de puterea care vine de pe urma asocierii cu o piață care are sute de mii de consumatori și funcționează în baza unor reguli transparente și clare. În cazul în care Republica Moldova va opera cu aceeași termeni, va avea acces la conexiuni de pe această piață și, în același timp, va reuși să aibă o relație contractuală, de durată, cu Federația Rusă.

În noile dimensiuni comensurabile cu cele europene, au început să se implementeze și noi mecanisme pentru asigurarea securității energetice din perspectiva lansării celui mai ambițios proiect de infrastructură energetică din ultimii ani. Guvernele de la Chișinău și București au inițiat construcția gazoductului Iași-Ungheni, un proiect susceptibil să reducă din dependența Republicii Moldova de importul de gaze naturale dintr-o singură sursă, adică din Federația Rusă. Prima etapă a proiectului prevede asigurarea cu gaze naturale românești doar a localităților din raionul Ungheni. Adevărata miză este, însă, extinderea gazoductului până în capitala țării, cu o capacitate de transport care să asigure integral consumul anual de gaze, cu excepția raioanelor din stânga Nistrului – aceasta a fost o încercare îndrăznească de ajustare la rigorile europene.

Gazoductul Iași-Ungheni este de o importanță majoră pentru Republica Moldova, întâi de toate pentru că reprezintă o posibilitate reală de a pune capăt dependenței complete față de Rusia. Este un semn salutar să vezi conducătorii Moldovei făcând acest pas, bineînțeles în strânsă cooperare cu România și partenerii europeni. Aceasta deoarece dependența de aprovizionarea continuă cu resurse energetice ruse aduce cu sine trei sectoare de risc.

✓ Primul este riscul fizic de întrerupere a aprovizionării cu gaz, care în cazul Moldovei nu este unul ipotetic. De exemplu, în iarna anilor 2005-2006 Gazprom-ul a întrerupt alimentarea, forțând centralele municipale de încălzire să-și sisteze activitatea din lipsă de surse energetice alternative.

✓ Cel de-al doilea este riscul economic care se referă la prețurile mari pe perioade lungi. Gazprom-ul susține că contractele sale de lungă durată sunt rezonabile și asigură „stabilitate”, dar, luând în considerare datoria neachitată a Transnistriei, bineînțeles că stabilitatea nu este un factor în relația energetică a celor două părți.

✓ Cel de-al treilea risc este cel politic. Gazprom-ul și entitățile sale asociate nu sunt întreprinderi comerciale tradiționale care să opereze în concordanță cu regulile pieței. În cazul Moldovei, vedem o politicizare a energiei în conflictul transnistrean, unde Moscova a insistat ca datoria regiunii separatiste, estimate la 4 miliarde de dolari americani, să fie achitată de Chișinău înainte ca orice reglementare finală să fie făcută.

Dacă este utilizat cu prudență, gazoductul – care va aproviziona Moldova cu 1,5 miliarde de metri cubi (bcm) anual, o cantitate aproximativ echivalentă cu consumul anual al Moldovei de pe malul drept (al Nistrului) – va reduce aceste riscuri. În același timp, acesta va lipsi Moscova de pârghiile valoroase pe care urma să le folosească atât în procesul de soluționare a conflictului, cât și în eforturi mai largi de a descuraja Chișinăul în procesul de formulare a unei politici externe de orientare euro-atlantică decât un așa-numit „vector Euroasiatic” care ar aduce țara mai aproape de Rusia.

Prin ultimele sale acțiuni Federația Rusă a dat de înțeles ca și-a schimbat strategia de politică externă, în special în planul politicii energetice atât în spațiul statelor ex-sovietice, cât și în relația cu ceilalți actori internaționali importanți. Rusia încearcă să-și consolideze această poziție atât în regiune, cât și la nivel internațional, transformând securitatea energetică într-un instrument de politică externă. Mijlocul prin care poate acționa în acest sens este compania Gazprom, un colos în domeniul energetic pe care președintele Putin l-a adus sub tutela statului. Mulți ani la rând am fost martori cum Federația Rusă își realizează aspirațiile geopolitice prin intermediul, de exemplu, al prețurilor la gazele naturale exportate în statele unde are interese.

Federația Rusă ar trebui să înțeleagă că diversificarea surselor energetice este cel mai înțelept lucru pe care îl poate face orice consumator din lume. Din aceasta deducem ca acțiunile Moscovei sunt drept o decizie politică, fiind considerate un răspuns-răzbunare politică față de semnarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. S-a remarcat faptul că Rusia dorește menținerea Moldovei în sfera sa de influență, indiferent de preferințele Chișinăului. Rusia a reintrodus embargoul total asupra vinurilor din Republica Moldova, care continuă până în prezent. De asemenea, începând cu toamna lui 2013 mii de muncitori moldoveni au fost deportați de către Serviciul Federal de Migrație din Rusia, doar în primele câteva săptămâni din septembrie fiind deportați circa 3.500 de cetățeni ai Republicii Moldova [7].

Începând cu 21 iulie 2014, Rusia a interzis toate livrările de fructe din Republica Moldova [4]. Potrivit agenției Rosselkhoznadzor, decizia se bazează pe numeroase cazuri de încălcări în livrarea produselor. La doar câteva zile, Rusia a mai interzis importurile de conserve de fructe și legume, dar și cele de carne procesată din Republica Moldova [9].

În consecință, relațiile moldo-ruse iarăși au intrat într-o perioadă glacială, iar efectele acestei perioade încă se mai resimt. Federația Rusă trebuie să fie conștientă de faptul că piață se schimbă. Furnizorii se orientează spre noi piețe, consumatorii sunt în căutarea unor surse alternative de energie. De fapt, vom avea parte de o piață care va intersecta diverse continente, pentru că nu doar furnizorii se schimbă, ci mai ales pentru că lumea gazului natural nu depinde astăzi în exclusivitate de conducte și instalații. Astăzi avem surse de gaz lichefiat care aduce concurență pe piața energetică. Însă importantă este competiția care dezvoltă opțiuni și limitează din intenția furnizorilor de a-și folosi puterea energetică pentru interese geopolitice. Ne dorim ca lucrurile să deruleze în baza unor reguli clare de piață, în care geopolitica să fie lăsată la o parte, iar unele țări să nu-și poată folosi puterea energetică pentru a dicta politica altor țări.

Concluzii

În ceea ce privește Republica Moldova, țara noastră se află în situația în care poziția geografică, dar și cea geopolitică îi conferă o serie de oportunități, care ar trebui valorificate la adevărata lor valoare. Apărarea intereselor naționale ale Republicii Moldova pe plan regional și mondial, atenuarea amenințărilor interne și externe, cuantificarea modalităților eficiente de sporire a avantajelor competitive va reprezenta o prioritate a strategiei de dezvoltare socioeconomică pe termen mediu și lung.

În acest context, se propune abordarea complexă a securității energetice a Republicii Moldova, sub aspect sistemic, care include analiza factorilor politici, economici, sociali, instituționali etc. Ajustarea strategiilor și politicilor guvernamentale, concomitent cu ameliorarea mediului energetic, vor permite înlăturarea multor impedimente în sporirea securității energetice și, în consecință, exploatarea avantajelor competitive și oportunităților existente, sporirea competitivității, plasarea Republicii Moldova în integrarea regională și mondială pe noi poziții prin creșterea ofertei de noi produse competitive atât pe piața locală, cât și pe cea externă. Consolidarea securității energetice și ameliorarea competitivității pot deveni factori strategici în asigurarea unei dezvoltări economice durabile a Republicii Moldova.

Bibliografie:

1. Aprecieri generalului James L. Jones (Comandantul Suprem al Forțelor Aliate NATO în Europa) în National Security and critical infrastructures. În: *Monitorul de petrol și gaze*, 2007, nr.5 (63), p.48.
2. BALTAG, A. Securitatea energetică a Republicii Moldova. În: *Politici Publice* (Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”), 2009, nr.3, p.11.
3. Din capitalul statutar al întreprinderii moldo-ruse „Moldovagaz”, Gazprom deține 50%+1 din acțiuni, autoritățile din Transnistria – 14%, Guvernul Republicii Moldova – 35% din acțiuni.
4. *După fructe, Rusia interzice conservele din legume produse în Republica Moldova* // http://www.publika.md/dupa-fructe--rusia-interzice-conservele-din-legume-produse-in-republica-moldova_2016231.html (Accesat: 12.05.2015)
5. *Potrivit indicelui „The Energy Security Risk Index”, Republica Moldova a fost evaluată ca țară cu „risc extrem” de vulnerabilitate la securitatea energetică pe termen scurt.* Magazin economic „Economist”. Disponibil: <http://eco.md/article/7781/> (Accesat: 12.05.2015)
6. *R. Moldova și Federația Rusă: Parteneriat strategic versus Parteneriat realist, previzibil și viabil.* Disponibil: <http://www.timpul.md/articol/r-moldova-i-federatia-rusa-parteneriat-strategic-versus-parteneriat-realism-previzibil-si-viabil-32858.html> (Accesat: 12.05.2015)
7. *Rogozin recunoaște: Moscova a pus embargo din motive politice.* Disponibil: <http://unimedia.info/stiri/rogozin-recunoaste-moscova-a-pus-embargo-din-motive-politice-76279.html> (Accesat: 12.05.2015)
8. SILVESTRU, M. Disponibil: <http://eco.md/index.php/rss/item/2543-politica-agresiv%C4%83-a-autorit%C4%83%C5%A3ilor-de-la-kremlin-%C5%9Fi-pr%C4%83bu%C5%9Firea-economiei-ruse%C5%9Fti-ii> (Accesat: 12.05.2015)
9. *Un nou embargo. Moscova interzice importul de fructe din Republica Moldova. Reacția politicianilor.* Disponibil: <http://inprofunzime.md/stiri/politic/rusia-a-oprit-importul-de-fructe-din-republica-moldova-decizia---627531.html> (Accesat: 12.05.2015)
10. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php> (Accesat: 12.05.2015)

Prezentat la 10.06.2015